

Миленко Пајић

ПРИЧА О ДИВЉЕМ ПЕТЛУ

1.

Ах, петао, тај ратоборни љубавник! Он вам је најстраственија птица међу птицама. Заиста, он нема парњака, нема премца у свом пернатом роду. Све док је љубавни нагон у њега јак, он се понаша као да је сишао с ума, као да је полудео. Једном речи – никад му није доста љубави. То је просто невероватно. Често, врло често, та полна активност претвара се у прави бес спаривања. Та работа, бар привремено, потискује све остало и прави од њега готово бесвесно биће. Кад једном крене да осваја, он зна само за један једини циљ – једна, још једна, више, много више, највише, бескрајно много кокошака. Ниједна птица не бори се са супарником тако бесно, тако брутално, са таквом неуморном, па и самоубилачком, упорношћу. Свако средство изгледа као унапред спремљено, а свако оружје, ма како било подмукло, дозвољено је. Повод за немилосрдан двобој са супарником може бити било шта – његов глас, крик, његова снага, окретност, његова лепота, уносит рец, претерано истакнута креста, а да не помињем неумерену наклоност јата. Петлови се туку на живот и смрт. Лудо су храбри; не жале ни себе ни ривала. Цврцин је у стању да насрне на орла, кикирез на краља кокошињаца из суседног дворишта. Петао атакује са неописивом озлојеђеношћу, не обазрући се на околности. Величина кљуна, оштрина и убојитост канци противника неће га натерати да устукне; не, то не. Он презире све задобијене ране, ма како тешке и кржаве биле. Уколико избегне по неки напад или ударац, то је пре срећа, а никако узмицање; лепрша, одскаче само да би заузео што бољи положај за

напад и да би докусурнио посрнулог ривала, па ма то било и мучки. У сваког борца само је једна жеља – да дохака противнику, да му ископа очи, да га сатре и разори његову љубавну срећу. Током боја, који може и да потраје, петлови на све заборављају, па чак и на приволу својих изабраница због којих су се и закрвили. А њима, тим прашњавим дамама, битка убрзо досади и оне се разиђу унаоколо у потрази за каквом семенком, ларвом или зрнцием песка. Привидно мирно, отресајући перје и биштећи крила, ишчекују оне исход битке и тренутак када ће победник, иако исцрпен, рашчерупан, озлеђен до крви, поново изаћи са својим бескрајним, са фантастичним љубавним захтевима.

2.

– На ноге, смртници! Пробудите се! – декламовао је Костић повишеним гласом. – Поново се на земљи рађа дан. Враћа се истина, а повлаче се привиђења. Дижите се, праведници, прихватите свако свој део терета. Вратите се одмах из лажног света у овај стварни.

Костић је био учен човек. Али, никада на томе није превише инсистирао. Његова општа култура била је свакако на европском нивоу. Владао је страним језицима, читао француске новине и немачке часописе. Познавао је историју, филозофију и уметност, често много боље од професора на високим школама. У обичном, кафанском разговору цитирао је класике из античке старине. Пратио је, више но други, савремене песнике у домаћој периодици. Умео је, ненаметљиво, да исприча по неку анегдоту или да помене неки фрагмент, од речи до речи, из каквог књижевног дела за које нико од нас још ништа није био чуо. Неколико пута помињао је италијанског песника Леопардија. Слутили смо, из његовог тона, по његовим гримасама, да се он, у ствари, не слаже с тим нама непознатим песником, да се према његовој поезији односи, најблаже речено, иронично.

– У рано јутро свако нек прегне да се прибере. Нека се присети свих послова – настављао је Костић, као да чита, – добрих намера, радости и болова који га чекају у новом дану. Свако би, у рану зору, да има што више наде, свако би да одмах пронађе разлоге за радост и пријатне мисли. Ипак је врло мало оних који су задовољни жељама које их заокупљају – скоро свакоме буђење је само ново разочарење. Несрећник се још није ни расанио, а већ је поново у рукама своје судбе. Најслађи је био онај сан који је зачет у нади или каквој радости. Обе нежне друге, радост и нада, остају недирнуте до свитања, а онда свену или нестану без трага.

Као што песници често раде, Леопарди је инспирацију пронашао у једном мигу кога је већ била скоро прекрила тама заорава. У старим, јеврејским купусарама пронашао је необичну легенду о циновском, црвеном петлу, који обитава негде између неба и земље; ни на небу ни на земљи, како се каже у нашој бајци. Канцама он дере земљу, веле књиге староставне, а кљуном и крестом завитлава облаке. Древни мудраци тврде да ова птица уме да говори као човек, и да су многа његова умна казивања забележена. Ко не би знао за његову *Јушарњу*

песму!?! До душе, остаје нејасно да ли је петао своју песму понављао сваког јутра? Да ли је крештао тек с времена на време? Или је кукурикнуо само једаред?! Заборављено је и – да ли петлову проповед чују само праведници или сви људи здравог слуха? Иако је засигурно овде реч о песничкој творевини, до нас је допрла прозна верзија, вероватно због сложене мелодије која је подсећала на источњачке напеве.

– Хеј, смртници! Разбудите се! – настављао је Костић дижући пуну чашу винца црвенога. – Још се нисте ослободили живота. Доћи ће час када вас из спокоја неће пренути никаква спољна снага. Моћи ћете заувек и незасито да мирујете у њему. Али, за сада вам није дозвољена смрт... Само тек с времена на време бићете припуштени к њој, само зато што живот не би могао бити очуван кад не би био испрекидан. Претерана будност може изазвати смртоносну болест и постати узрок вечног сна. Живот је такав да је понекад неопходно узети по неку честицу смрти како би, окрепљени, наставили његовом стазом.

Како је наш врли пријатељ био склон језичким каламбурима, како је уживао у парадоксима, често нисмо били начисто да ли се игра, да ли повлађује Леопардију или ком другом свом саговорнику, или му се супротставља, па чак и подсмева.

– Најприкладније време за живе створове је јутро. С тога следи да ја можда нисам жив, јер превише често преспавам зору. Просто не умем да уживам у свитању. Грешим ли?... Ретко ко, кад се пробуди, затиче пријатне и веселе мисли у својој души. Кад би могао одмах да их уобличи, он би био срећан. Неко је задремао пун очаја, а пробудио се чио, с надом у срцу. А за разлог се није питао. Причина те појаве остала је за њега тајном... С јутра, у светлу, многе сопствене несреће и муке, множина узрока страха и бола, чине се много мањи него што су били, с вечери. На мучнину претходног дана гледа се с презиром, с подсмехом, као да је све било случајност, нека грешка или само пусто уображење. Вече је као старост. А рано јутро личи на младост. Пуно је утехе и поверења. Вече је и тужно и отужно, без куражи, склоно пропасти. А младост је тако кратка, пролазна. Смртницима измиче, иако је кушају сваког дана. За њих се и сам дан брзо, пребрзо претвори у старост...

Често бисмо осванули у кафани слушајући Костићеве надахнуте говоранице. Али, пијано јутро није било погодно за доношење општих закључака, за свођење рачуна, за умовање о покретима у природи и за сагледавање људских нарави... У зависности од количине и каквоће попијеног вина, погледи на свет би се мењали и прилагођавали, расположење учесника у дебатном клубу кретало се од мамурлука до еуфорије, од неосетљивости до спремности на физички окршај са опонентима, а у складу с тим доношени су краткорочни и несавршени закључци...

– Хеј, шта би с оним дивљим петлом? – бунцао је неко заплићући језиком.

– Каквим петлом, несрећнице? – питао је Костић колутајући својим заокругљеним, избеченим очима.

Нико из пијаног друштва није се више сећао о чему је синоћ било речи, како је почела расправа, кога је Костић цитирао и нападао. И у

потпуно нормалној ситуацији, дању или с вечери, било је тешко пратити Костићеве инвокације, натукнице, паралеле. А он сâм, био је толико расејан да није примећивао недоумице и забуне међу присутним галамцијама...

3.

– На том нашем брачном путовању у Венецију био је врло добро расположен. Правио је шале. Покушавао да ме разгали. Рецитовао је неке лепе стихове, мени непознате. После ми је разјаснио да је ту песму написао његов пријатељ, чика Љуба Ненадовић, када је и сам лутао Италијом и дивио се лепоти њене природе... Још током припрема за пут или негде на коначишту, он би почео да говори, опонашајући патетичност и узрујаност каквог провинцијског глумца на сцени овешталог путујућег театра.

»Полазак близу, а време лети, пртљага много са собом немам, мого б' га у две руке понети. Весело моју младост проводим, слободно као птица на грани: кад хоћу пођем, кад хоћу ходим; нит' ми ко вели: пођи, ни: стани!«

– Долазили су гласови у нашу кућу о томе да је Костић лакомислен, да је ветропир, да је бекрија. Да неће умети да се скраси у кући, да неће знати да поштује дом и жену, да му брачно гнездо неће много значити... Многи су ме одвраћали од везе и брака с њим. Па, ни моја мајка није имала пуно лепих речи за мог изабраника... Али, ја сам остала упорна да испуним сан, да се удам за своју прву љубав, за прерано остарелог, посивелог, уморног песника... Нека је чудан, знам да је особен, мени треба наочит, нарочит човек. Да сам хтела било кога, могла сам се удати сто пута. Толики виђени просци пољубише наш праг и одоше несвршена посла. Нека је напрасит и пргав при пићу. Кад је мој, све му је опрштено... А на том путу, баш је био детињаст. Често је помињао младост и жалио за њом:

»Кратак је живот, још краћа младост, мед док се не куса, дотле није сладост; живот неуживан слепац је што гледи, новац док с' не троши, он ништа не вреди... Плаћено све је! Хајдемо веће, за младе људе свуд цвати цвеће, та њима све су тегобе лаке, за њих су многе горчине слатке. Младост је свима златно нам време, још не познаје живота време. Она безбрижно у срећи плива, што год сретне, то све ужива.«

– Уз њега, и ја сам се осетила млађом, први пут у животу кретала сам се лако, чило. Све ми се чинило лепше но што јесте. У ствари, од тог пута ја сам мало шта видела, доживела. Све сам пратила на Костићевом лицу, све промене, сенке, расположења. Како би се предео одсликао у његовим очима и његовој вољи, мераку; ја сам то видела, у томе уживала. И то ми је било довољно... Били смо, заиста, некакви сетни, окаснели младенци. Решени да једно другоме учинимо што лепшим ово путовање. За мене тај пут био је дуг и напоран. Кретање и штрапац по свету није ме привлачило. Више сам волела да седим у својој кући, а ако крећем у шетњу, довољан ми је био и мој Сомбор... Али, како се Костић радовао сваком покрету са коначишта, почела сам, уз њега, да се радујем и ја...

»Живот ако није вечита промена, а он је мртвило без свога имена; налик на магаре што сувачу вуче док наоколо, данас к'о јуче... Зора зори, дан је створен, ко год хоће, нека чами; мени сав је свет отворен, сваки крај ме себи мами. Хајд'мо, хајд'мо, само даље, сав је живот путовање, нек' нас срета на свем путу срећа, љубав и певање... У сваком месту где има хлеба може с' и друго наћи што треба. Мање пртљага, мање и бриге. Нећу да носим ни ове књиге!«

– Заиста смо потрошили много новца. Нисам жалила, мада је цифра била двоструко и троструко већа него што нам је моја матер одредила. Али, шта сам могла? Зар да штедим на свадбеном путовању?! Е, нећу, вала, па шта буде!... Динар овде, лира тамо, марка овде, франак тамо, на крају остали смо готово без пванцика. И како се ближио долазак кући и сама сам певушила у лађи или у поштанској кочији: »Хајдмо, хајдмо, само даље, сав је живот путовање!«... Знао је Костић да ме развесели:

»Накриви капу на десно уво, строши што ти је отац сачуво; не брини с' ништа, судба се стара: док траје људи да буде пара. Свеједно, биле у твоје цепену, ил' се шетале по туђем свету.«

– Хајдмо, хајдмо, само даље, сав је живот путовање!

»Нећу да носим ни ове књиге; живот је кратак, треба да с' хита, ко ће по други пут да их чита?!«

– Строши што ти је отац сачув'о!

»Тасо, Ариосто и прни Данте, нежни Петрарко, не марим за те. Живот је кратак, треба да с' хита, ко ће по други пут да вас чита?!«

– Плаћено све је! Хајдемо веће! За младе људе свуд цвати цвеће!

»О, мила места, по вама сада последњи пут се мој поглед шета; с вама се прашта сад на свакада, полазећ' даље пут бела света...«

– Збогом, о крају подобан рају!

»Збогом, обале, где сам ходио, ил' се у чуњу тихо возио!«

– Опростили смо се са Венецијом и са Италијом овим дивним стиховима чика Љубиним које сам сада и ја знала наизуст. И као да сам с тим нежним строфама попримила и нешто од начина Костићевог живота. Дивила сам му се и полако се навикавала на своје скромно место украј његовог песничког трона. Знала сам да његовој души треба ширине и да тек кад је неспутан Костић показује своје праве, лепе особине... Тако је наш пут одједном испао кратак за све што смо видели и доживели... А како се он одушевио Венецијом! О томе нисам стигла да вам приповедам, а то је тако светла и нежна прича...

4.

Док је био млађи, Костић је маштао да покрене свој књижевни часопис. На крају је испало да је и то био само још један његов неостварен сан. У први мах Костић је имао: мноштво нових идеја, тема, рубрика, добре воље, а пријатеља писаца и више но што треба, тих дангуба и скрибомана који су заједно с њим лумповали по панонским кафанама. Недостајало му је: стрпљења и нешто новца. Касније, ах, много касније, Костић је имао: искуство, објављене песме, богате заштитнике, најбоље сараднике, новинаре и штампаре... Али, беше га, одавно, прошла воља.

Понекад, кад би вино проговорило из дубине његове душе, он би се – као да жури на пут! – латио оснивања новина. Од тога би, у пијанству и лудовању, испало на крају неко горко шегачење, опака теренка, терање ината са самим собом. Ништа више.

– Ноћас сам, у сну – почињао би Костић, загрејан вином, знојав – чуо глас који ми је прво шапутао на уво, а онда урлао све док се нисам пробудио: »Оснуј лист! Оснуј билтен! Покрени бар зидне новине... Хеј, бре, Костићу, дангубо! Оснуј једне поштене градске новине!«... Пренем се, послушнем: кукуриче петао, затим још један, па још и још један. Одлучим – покренућу часопис. А петао ће бити његов симбол. Петлова слика стајаће у заглављу. А једног крилатог и репатог султана донећу да буде разбигра редакције. Његово кликтање с крова биће знак да је из штампе изашао нови број листа. А зов у предвечерје разумеће господа редактори, рецензенти и цензори. На састанак редакције, у крчму преко пута, пристићи ће и приправници, стажисти, пискарала и бекрије. Сви ће имати рашчешљане бакенбарде, као крилица ластавице, и пуна наручја поема, чланке смотане у нарамке, а удворичке оде вириће им из џепова. Лармаће и улагиваће се до зоре, да се нађу у послу и да заслуже по које бесплатно пиће...

И тако, Костић пође у потрагу за петлом. Како га је он описивао, та бештија скоро да је била чудовиште. Мора бити црвен! Гласан, раскалашан. Права орлушина! Такав је петао био потребан Костићу да би основао часопис. Где да га нађе? Да ли таква слотија уопште постоји?... Али, каква невероватна случајност?! – Тих дана, некаква ужасна болештина скоро да је истребила све петлове у Панонији. Липсавало их је на стотине. Креста им је постајала сивомаслинала. А перје се претварало у некакву здрузгану масу. Пре но што се распадно, постајали су сипљива и сипка бића од пепела. А онда би их и најслабији ветрић развејао. Тренутак-два, и као да никад нису ни постојали.

Тужно је било изаћи изјутра на градске зидине. Лепо се видело како се пој петлова лагано удаљава, гаси, вене и нестаје. Као што пламен свеће утрне у месинганом чираку на Велики четвртак. За тако страшну епидемију до тада се није знало. Господин Костић, пун стрепње, залазио је по кућама. Ту и тамо пронашао би по неко спарушено перо. Понегде би му тужно рекли: »Већ смо их појели«. У очима саговорника Костић би назрео малецку кресту, сличну плавом звончићу или различку. Од тога му се само гадило.

Потрага се одужила. Костићев бес и инат је растао. Он је хтео свог петла за заглавље новина. И никако друкчије. Сазнао је да г. Дунђерски, богаташ моћнији од кнеза Михаила Обреновића, милионар, особењак чије су се помаме могле поредити са Костићевим, купује по изванредно повољним ценама преостале бачке петлове. И скоро све их је већ дограбио, уз помоћ својих спретних и посебно обучених слугу. А зашто? Страховито је волео да, седећи на трonoшцу од злата, прождире чорбуљак од петлових креста, служећи се притом златном кутлачом чија дршка беше украшена сафирима. Шта је Костићу друго преостало него да украде једног петла из непрегледног јата овог моћног сакупљача. То је и учинио.

Једне ноћи прескочио је ограду парка и упутио се широком стазом. Врт Дунђерских био је пун петлова. Личио је на Бројгелов *Земаљски рај*. Осим птица певачица, које су биле понос ове дубраве, тамо сте могли видети и бројне фамилије јелена и козорога. У поноћ, под крошњама, промицали су и једнорози. По кестеновима, у жбуњу клеке и по ружичњацима препознавали су се бронзани репови, црна, сивкаста крила, златни кљунови и модре кресте. Костић је зграбио петла који је спавао на ниској грани и умакао са попршта, носећи под мишком своје благо.

Сећајући се крика украдене птице, Ленка је дугим, витким, сребрним иглама, извезла дивног петла. Њен рад је био нека префињена комбинација плетива и ткања, мозаик од вуне, скуких тканина и косе. Костић је украо петла, али је птичије срце остало у Ленкином рељефу украшеном драгоценостима, комадима венецијанског стакла и ћилибара. Кад је свануло, Костић је био разочаран изгледом свог плена. Петао је превише личио на ону лимену справу, ветроказ, закачен на највиши оцак Попићеве палате.

После неколико дана заточења, петао је излетео кроз прозор и препустио се опасностима улице и распусном животу града. Чак је толико ниско пао да је тражио милостињу код Винске капије. Спријатељио се с мајсторима тог заната, два кепеца који су ударили у тамбуре и продавали луше од шећера. Права скитница. А потом је нестао.

5.

Та необична, јешна, несита, облапорна, неумерена птица, тај јунак Приче о кастрираном петлу, некакво је амбивалентно биће. Нестално, непредвидиво, андрогино. Час неутешно и несрећно, час склоно свакаким лакрдијама, несташлацима. Час напрасито, бахато, спремно да потегне мач, кљун, канцу, фалус. А час склоно да рони поток суза самосажалења. И да свисне од неке безразложне туге. У њему су, изгледа, у чврстом и нераскидивом загрљају, боравили Ерос и Танатос. А тај стисак није ништа друго до – укрштај љубави и смрти. Унутрашњи, разарајући одношај, који се сваки час преображава: од жестоко нежног до насилно грчевитог. И обратно. Али све – хитро. А конач тог споја, тог загрљаја, наравно, може бити само пропаст. Трагедија. Ништа више.

Касније, у потоњим текстовима, долази до коначног развоја ситуације. Тај анти-петао (архи-кокот?!) изнуђује метаморфозу која објашњава све. И доводи у питање сва могућа објашњења. Претходно поменути термини (види горњи пасус: СУКОБ, СПОЈ или ГРЧ, каква тријада сугласника!), воде драму до кулминације, врења, до критичне тачке. Ствар се свршава неком врстом самосакаћења. Можда би старост (природа) логично довели до истога исхода? Маса потиснутих, неразрешених проблема само убрзала ток ствари... А на ВРХУНЦУ, када је Ерос делимично помраченог ума, тамни, кошчати рођак делује, потеже бодеш и... Узносити, за трен, постаје Мекушац. Крвава креста копрца се у прабини. Каква одвратна, брутална сцена!...

Никакав бол-мотив, ни драматургија, ни разрешење, не може да сакрије апсурд. Што је најгоре, припремљена и (дуго) очекивана трагедија нагло клизи у (непожељну, невероватну) комедију. Огавну, бесмислену. А онда, усисане, одвучене, ствари крећу још даље – у гротеску, у сотију. Оно што је терало сузе на очи као плод патње и жртвовања, сада изазива смех у сузама, као последица лицемерја и глуposti. Дивљење пада и срозава се до презира. Гордост и животна радост постају супротности, наличја, обичне крпе, пачавре. Радост и страх замењују места (нико више не може да их разликује тако добро и лако као пре, као некад). Пада и прозирни зар љубавног заноса. И (у простој, сакатој реченици) изливају се порнографски садржаји...

Бивши велики љубавник, ујаловљени песник, више није заинтересован за питања Апсолута. Он је делао, јахао, обарао све док му је Ерос додавао потребно гориво. Напуштен од моћног савезника војвода полаже оружје. И пада под утицај Смртоносца. Истовремено, неко из безличног јата пиледије нагло стасавана, преузима власт, а прво што уради јесте да понизи свог претходника и да га протера са буњишта. Одлазећи са бојног поља Старчић опуштених крила иронично се смешка. У млакој сенци своје старе славе он почиње да шири сабласне гласине о томе да ће млади принц кокошињаца постати, једном, ушкопљени петао.

Као што се и њему, на крају, десило...

То би било све.

Укратко.

(Фрагменти из романа *Женидба и аџија једној окислој, уврнутој, џусјој, примизној архиепископа*)